

A PREKARIÁTUS KARRIERESÉLYEI

GONDOLATOK A TUDOMÁNYOS UTÁNPÓTLÁS HELYZETÉRŐL

IFKknow, 2006. október 2.

A kultúratudományok virágkorát éljük, újabb és újabb kutatási kiindulópontok és módszerek, fordulatok (*turns*) és paradigmák élénkítik a tudományos vitákat és a tárcarovatokat. A kutatástámogatás is egyre több figyelmet szentel s ennek megfelelően egyre több pénzt juttat az interdiszciplináris tájékozódású kultúrávizsgálatoknak. Ennek ellenére rossz azoknak a fiatal kutatóknak a helyzete, akik ezen a területen próbálnak tudományos pályára lépni. Karrieresélyeik igencsak korlátozottak. Az elmúlt években hiába nőtt szemmel láthatóan a kutatói ösztöndíjak száma és a kutatási pénzeszközök nagysága, a tudományos munkaerőpiaci helyzet egyre bizonytalanabbnak, aggasztóbbnak mutatkozik. A bolognai folyamattal és a költségvetési megtakarításokkal indokolt mélyreható egyetemi reformok csak tovább erősítik a fiatalokban azt az érzést, hogy egy elvesztett nemzedékhez (*lost generation*) tartoznak, amely aligha számíthat tartós állásra vagy töretlen pályafutásra. Az egyetemeken kívüli kutatóintézetekben ráadásul kíméletlen a verseny, mivel ezek az intézetek többnyire külső forrásokra vannak ráutalva, s ezért legjobb esetben sem kínálhatnak többet, mint határidős szerződéseket egy-egy kutatásban való részvételre. S noha a kultúrakutatóknak a korábbiaknál lényegesen több lehetőségük adódik arra, hogy valamilyen kutatásban bekapcsolódjanak vagy ösztöndíjat nyerjenek saját kutatásukhoz, a tudás intézményeiben folytatható pályák *de facto* bezárultak számos tehetséges tudós előtt. Mint ahogy be-

fellegzett a hosszabb távú szakmai kilátásoknak is, amelyek megengednék, hogy a kutató is valóra váltsa a saját gyermekekre vonatkozó vágyát. Egyre több fiatal bölcsész olyan tartós moratórium foglya, amelyben nem talál sem eszmei perspektívákat, sem anyagi biztonságot.

A SZELLEMI DOLGOZÓ MINT „HÁLÓZATI OPPORTUNISTA”

Persze a korszellemhez híven a kreativitást ösztönzőnek és termékenynek is minősíthető ez a helyzet, mondván, hogy a tudományos utánpótlás túlkínálata a szabad állásokhoz képest az elit szelekciójának kiváló eszköze, a rugalmassá, dinamikusabbá s mindinkább nemzetközivé váló munkaerőpiac növeli a kutatás és az egyetemek hatékonyságát, ráadásul a „puha tudományok” (*soft sciences*) jövőjének elbizonytalanítása már bevált módszer, ha több tehetséges embert kell átzsilipelni a mind foglalkoztatási, mind gazdasági szempontból vonzóbb természet- és műszaki tudományokba. De nézhetjük ezt a helyzetet másképp is.

Luc Boltanski és Ève Chiapello francia szociológusok hívták fel a figyelmet arra, hogy a szellemi dolgozók munkaerőpiacainak rugalmassá, töredezetté és bizonytalaná tétele az új kapitalizmusban egy új társadalmi típus kialakulását ösztönzi, amelyet hálózati opportunistának nevezhetünk. A hálózati opportunisták értelmiségiek legfőbb célja, hogy felhívják magukra a „figyelmet”. Azon hálózatok kapcsolati és tudáserőforrásait, amelyekben mozognak, arra használják, hogy mások rovására szimbolikus tőkét halmozzanak fel. A tudományos mező csekély szabályozottsága lehetőséget ad mind a kívül rekedők tudásának „lekoppintására”, mind pedig az idegen területeken végrehajtott orvadászatokra. Így azután még a más diszciplínákba tett tőkéletesen értelmetlen kalandozások is eredetiségnek számíthatnak, a gyors változtatás az elméleti divatok piacán már nem tűnik sem sekélyesnek, sem tartalmatlannak, hanem épp ellenkezőleg, az innovatív avantgardizmus jegyé. „Mozgékonyágával a hálózati opportunisták előnyre tesznek eset-

leges versenytársaival – vagyis igen gyakran a munkatársaival és barátaival – szemben, amikor őket megelőzve hoz nyilvánosságra valami újat (egy terméket, egy ötletet, egy szöveget), amit azután mindenki az ő nevéhez és személyéhez kapcsol. A hálózati opportunisták akkor mondhatják magukat sikeresnek, ha egy projekt lezárásakor van valami, ami tőle származik, és nyilvánosan az ő nevéhez kötődik. Egyáltalán nem szükséges, hogy ez a valami oly szilárd és objektív legyen, mint egy műalkotás. A hálózati opportunistának – akár egy *performance*-művésznek – csupán a fontos, hogy volt egy *esemény* (*event*), amely az ő *kézzegjét* viseli.”¹

E diagnózis a kultúratudományokra (de nem csak rájuk) nézve egy robbantással ér fel, hiszen a tudományos munka rendszerint figyelembe sem vett politikai gazdaságtanára utal, amely egyáltalán nem külsődleges, hanem egyik lényeges meghatározója e munka tartalmának és minőségének. Ha a kutatási, egyetemi és munkaerőpiaci politika mindinkább a tartósság nélküli termelést, az elmélyülés nélküli képesítést, az intézmény nélküli újítást és a szerződés nélküli kreativitást ösztönzi, s ezáltal a magasan képzett fiatalok jelentős részének csak kétes elhelyezkedési kilátásokat kínál, azzal egy új, a tartós tudományos fejlődés követelményeitől idegen mentalitást támogat. A kalózkodó, opportunisták és egomán szellemiséget, mely fittyet hány a tudósok szabad köztársaságának szabályaira, sőt az egyéni előbbre jutás elvévé avatja a szabályszegést.

A KARRIERORIENTÁLTSAÉG ÁRA (HUMAN COSTS)

A hálózati opportünizmus és a mindenáron való érvényesülés a vállalkozóvá torzult egyetemnek és az emberi költségekkel mit sem törődő nomád kreativitás ideológiájának *ultima ratiója*, ami viszont nehezen illeszthető össze az értékes kultúratudományos kutatás és oktatás kulturális és infrastrukturális előfeltételeivel. A minőség ugyanis nem az élőködő önjelöltség következménye, a kiválóság sem a figyelemfokozó performatív stratégiák eredménye. Minőséget és kiválóságot

* ■ A proletariátus analógiájára képzett szöveg a bizonytalan munkaerőpiaci helyzetűek jelölésére.

1 ■ Luc Boltanski, Ève Chiapello: *Der neue Geist des Kapitalismus*. UVK Verlagsgesellschaft, Konstanz, 2003, 396. old. (*Le nouvel esprit du capitalisme*. Editions Gallimard, 1999.)

csak a tisztességes verseny és a szakmai jövő okos és körültekintő egybekapcsolásával lehet elérni. A tudománytörténet meggyőzően bizonyítja, hogy kiemelkedő teljesítmények mindenképp olyan környezetben születnek, amely egyaránt kínál választási lehetőségeket és kööttségeket – Ralph Dahrendorf szavaival: opciókat és ligatúrákat –, megte-remtve egyéni kockázat és társadalmi biztonság racionális arányát. Ehhez járul még harmadik lényeges összet-

vőként az időtényező, tekintve, hogy nagyszerű tanulmányok, kitűnő könyvek, jó egyetemi órák és kiváló nyilvános teljesítmények (például múzeumi kiállítások) nem gombnyomásra, de még csak nem is mereven megszabott időkorlátok között keletkeznek, hanem csak olyan környezetben jönnek létre, amely időt enged a tanulási folyamatokra, sőt a kitérőkre és a tévedésekre is. Ez viszont a tudománypolitikára nézve annyit jelent, hogy a tudományos utánpótlásnak nem csak

rövid határidejű ösztöndíjakra, projektekre és díjakra van szüksége ahhoz, hogy tudományos sikereket érjen el. Ha szakmailag már bizonyított, akkor mindenképp tartós állásra van szüksége, hogy létrehozassa azt, amit minden illetékes imamalomként ismételt: a nemzetközi rangú és kimagasló elismertségű tudományos teljesítményeket.

LUTZ MUSNER

Wessely Anna fordítása